

Максимюк Володимир Ананійович,
доктор фізико-математичних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник

Інституту механіки ім. С. П. Тимошенка НАН України

ІДЕЇ СЕРГІЯ ПОДОЛИНСЬКОГО У СВІТОВОМУ ВИМІРІ

Ідеї Сергія Подолинського поступово поширюються у світі. Проте, навіть серед деяких його послідовників в Україні побутує думка, що нібито С. Подолинський є відомим тільки в слов'яномовному світі, а скажімо, в Західній Європі він залишається майже невідомим. В дійсності це не так. У Google Академії можна легко знайти кількість цитувань праць, виданих різними мовами. Цитування основних праць С. Подолинського на даний час (2021 р.) наведено в табл. 1.

Таблиця 1

ЦИТУВАННЯ ПРАЦЬ С. ПОДОЛИНСЬКОГО

Мови	Українська	Російська	Романо-германські
Праці — цитування	[1] – 190 [1, с. 203] – 24 [1, с. 283] – 13	[2] – 531	[3] – 65 [4] – 39 [5] – 17
Всього цитувань	227	531	121

На перший погляд, цитування праць, написаних романо-германськими мовами, в порівнянні зі слов'яномовними виглядає не дуже вражаюче. Але перші цитуються в солідних, так званих скопусних, журналах. А другі Google Академія індексує навіть у тезах доповідей.

Як правило, праці цитуються в тих країнах, де використовуються відповідні мови. Хоча й бувають виключення. Наприклад, [2] цитується іспанською [6] в перекладі автора (Martinez-Alier). Це єдиний переклад основної з погляду фізичної економії праці [2] неслов'янською мовою, англійською існує тільки її зміст. Англійські праці [4] і [5] були вже в нашому столітті перекладені з італійського та німецького [3] оригіналів. У 531 цитувань праці [2] включені також цитування її наступних перевидань.

Наведене спростовує розхожу думку про невідомість С. Подолінського в Західній Європі і підкреслює зростання інтересу до його ідей там.

Фізичні поняття «енергія» і «ентропія» є ключовими у фізико-економічних працях С. Подолінського. В українському перекладі [1, с. 207] праці [2] співвідношення між цими поняттями формулюється так: «Ця спрямованість світової енергії до повсюдного врівноваження називається розсіянням енергії, або, за Клаузісом, ентропією. Під цією назвою Клаузіус розуміє величину вже перетвореної енергії, тобто поставленої в такі умови, що вона вже не здійснює зворотних перетворень».

З такого формулювання у читача, гуманітарія, може скластись хибне уявлення про розмірність ентропії. Сам же Подолінський розумів різницю між цими поняттями, що видно з подальших цитат Клаузіса щодо енергії і ентропії Всесвіту. Подібне означення ентропії знаходимо й в англійському перекладі [5, с. 164]: «*This latter expression signifies the quantity of transformed energy that is no longer capable of any reverse cycle transformations*».

А також в оригіналі німецькою [3, с. 414] на фрагменті статті:

Bezterer Ausdruck bedeutet die Quantität der umgewandelten Energie, welche keiner rückführenden Umgestaltungen mehr fähig ist. Daraus folgen die zwei Sätze von Clausius: Die Energie des Weltalls ist beständig. Die Entropie des Weltalls hat die Tendenz, ein Maximum zu erreichen.

В наведених фрагментах ключові слова англійське «*signifies*» та німецьке «*bedeutet*» фактично ототожнюють розмірність ентропії з розмірністю енергії. Натомість у англійському перекладі [4, с. 62] статті італійською, яка сама була перекладена з оригінала французькою, знаходимо значно краще й зрозуміліше означення ентропії: «*This last term expresses the quantity of energy transformed that cannot undergo additional subsequent transformations*».

Тут ключове слово «*expresses*» коректно трактує, що ентропія тільки *виражає* ту частину енергії, яка не може зазнати додаткових подальших перетворень. Наведене свідчить, що переклади статей фізико-економічного спрямування необхідно робити з залученням фахівців різного профілю та з відповідними коментарями.

Серед європейських науковців соціального, економічного, природничого та фізичного спрямування щодо постаті С. Подолинського існує кілька наукових напрямів.

Якщо ортодоксальні *марксист* або немовби не помічають українського мислителя, або вважають його соціалістом, який там щось трішки «*змішав*», то *екомарксист* (Burkett, Foster) вважають вчення С. Подолинського міфом [7]. Проте вони, прихильники трудової теорії вартості, ретельно вивчають і аналізують його ідеї. В додатку монографії [8] автори навели [8, с. 243–261], [8, с. 262–287] повністю тексти перекладів англійською праць Подолинського [4] і [5] з відомостями про оригінали та перекладачів в примітках.

Згаданий вище Х. Мартінес Аліє [6] є палким прихильником *екологічної економіки*. Він входить до редколегії журналу «*Ecological Economics*» та консультативної ради журналу «*Capitalism Nature Socialism*», переклав [6] іспанською основну працю Подолинського [2] «Праця людини і її відношення до розподілу енергії» і назвав його попередником *енергетичної економіки* [9] (Martínez Alier, Naredo). Пізніше сам Х. Мартінес Аліє писав [10, с. 231], що кращою назвою статті [9] була б «*A Marxist-Narodnik Precursor of Ecological Economics*».

Якщо уточнення щодо народника [10] дійсно покращило б назву статті, то термін «*energy economics*» [9] вбачається точнішим і ближчим до термінології [11] української школи «*фізичної економії*». Тобто в західноєвропейській думці щодо розглядуваної проблеми йшло певне послаблення сутності — від фізичного до гуманітарного.

Отже, світовою науковою спільнотою визнано основоположником екологічної економіки українського науковця Сергія Подолинського. Історія становлення екологічної економіки викладена, в основному, в однойменному журналі [12, 13]. І тут першість віддається українському мислителю: «*The first of them was Podolinsky, a Ukrainian physician who looked at economic processes as composed of physiological energy flows*» [13, с. 198]. Прихильники *біофізичної економіки* відмічають: «*The first explicit use of thermodynamic laws to characterise economic processes was made by Podolinsky*» [14, с. 153].

Більшість наукових праць С. Подолинського було опубліковано німецькою, французькою, італійською. В оригіналі вони прак-

тично недоступні для українських фахівців, а наявні переклади не є академічними. З другого боку, існує тільки два переклади англійською і лише один переклад основної праці іспанською. В деяких перекладах не зовсім коректно трактуються фізичні поняття. Зацікавленість науковцями (на відміну від можновладців) в ідеях українського мислителя зростає у нас і за кодоном. Тому назріла нагальна потреба академічного видавництва оригінальних праць С. Подолинського та їх перекладів українською (можливо й англійською), з коментарями фахівців різного профілю.

Список використаних джерел

1. Подолинський С. А. Вибрані твори / упоряд. Л. Я. Корнійчук. Київ: КНЕУ, 2000. 328 с.
2. Подолинский С. Трудь человека и его отношение къ распределению энергии. *Слово*. 1880. № 4/5. С. 135—211.
3. Podolinsky S. Menschliche Arbeit und Einheit der Kraft. *Die Neue Zeit*. 1883. Vol. I. P. 413—424, 449—457.
4. Podolinsky S. Socialism and the unity of physical forces. *Organization & Environment*. 2004. Vol. 17, № 1. P. 61—75.
5. Podolinsky S. Human Labour and Unity of Force. *Historical Materialism*. 2008. Vol. 16, № 1. P. 163—183.
6. Martínez Alier J. (ed.) Los principios de la economía ecológica (textos de Podolinski, Geddes y Soddy). Madrid: Fund. Argentaria & Visor Distr, 1995.
7. Burkett P., Foster J. B. Metabolism, Energy, and Entropy in Marx's Critique of Political Economy: Beyond the Podolinsky Myth. *Theory and Society*. 2006. № 35. P. 109—156.
8. Foster J. B., Burkett P. Marx and the Earth: An Anti-Critique. Leiden, Boston: Brill, 2016. 316 p.
9. Martínez Alier J., Naredo J. M. A Marxist precursor of energy economics: Podolinsky. *The Journal of Peasant Studies*. 1982. № 9:2. P. 207—224.
10. Martínez Alier J. A Some issues in agrarian and ecological economics, in memory of Georgescu-Roegen. *Ecological Economics*. 1997. 22 (3). P. 225—238.
11. Руденко М. Енергія прогресу. Нариси з фізичної економії. Вид. 2-ге, допов. Тернопіль: Джура, 2005. 412 с.
12. Røpke I. The early history of modern ecological economics. *Ecological Economics*. 2004. № 50. P. 293—314.
13. Franco M. P. V. Searching for a Scientific Paradigm in Ecological Economics: The History of Ecological Economic Thought, 1880s—1930s. *Ecological Economics*. 2018. № 153. P. 195—203.
14. Dale M., Krumdieck S., Bodger P. Global energy modelling — A biophysical approach (GEMBA). Part 1: An overview of biophysical economics. *Ecological Economics*. 2012. № 73. P. 152—157.